

Gabriele D'Annunzio,
en una fotografia de 1894.

Josep Pla i la Girona modernista: la revisió de Gabriele D'Annunzio

Assumpta Camps

Els escriptors modernistes de l'anomenat Grup de Girona, els quals Josep Pla va conèixer, representen una generació literària anterior, amb uns referents culturals i un programa diferent, que es desenvolupà sobretot a l'escalf de la influència exercida per la gent del diari barceloní «El poble català», a partir de 1905. L'expansió del Modernisme fora de Barcelona, amb tot, ja s'havia deixat sentir els primers anys del nostre segle a les revistes gironines «Vida» i «L'Enderroch». Però aquest programa que defensava l'elitisme i l'experimentació en una llengua literària culta, per una banda, i el radicalisme de tall republicà per l'altra, quallaren a les darreries de la primera dècada del XX en el modernisme gironí, igual que en els modernistes del corrent culturalista barceloní. Entre els membres de Girona, i

molt especialment pel que fa a alguns d'ells com ara Josep Tharrats, l'escriptor italià Gabriele D'Annunzio constitueix un nom de primer ordre en el conjunt de les referències estrangeres a les quals recorria el grup en aquells anys. D'Annunzio constitueix un nom de primer ordre en el conjunt de les referències estrangeres a les quals recorria el grup en aquells anys. D'Annunzio era força més que un model per a la praxi literària de bona part d'ells, sinó que arribà a ser, en alguns casos, un autor admirat i venerat, un veritable paradigma de la literatura artitzada i de tall culturalista que perseguïen, un mestre en l'experimentació tant a nivell temàtic –de regust decadentista-simbolista–, com lèxic i mètric, un exemple a seguir per a la colla, que en alguns va perpetuar-se fins a la Gran Guerra, pel marcat caràcter intervencionista i aliadòfil que va adquirir la imatge de D'Annunzio aleshores.

Pla rep, com és natural, aquesta influència dels escriptors nostres que el precediren immediatament, però la seva posició respecte a l'italià, i a la literatura italiana en general, és ben diferent, com ho és, naturalment, la seva presa de posició respecte al Modernisme en el seu conjunt. Enguany, que se celebra el centenari de l'escriptor empordanès, se'n parlarà, i força, de la seva obra, de la seva figura humana, i també de la seva condició d'italianista, és clar. Tots sabem que Pla coneixia Itàlia de primera mà: el seu paisatge, la seva gastronomia, la seva cultura, la seva literatura... Els comentaris que ens va deixar són abundosos i d'un incalculable valor. Pocs escriptors catalans d'aquest segle, de fet, han tingut aquest coneixement directe d'Itàlia i la possibilitat de fer-se'n una idea pròpia, com Josep Pla.

Però, tanmateix, el cert és que en les opinions de Pla sobre la literatura italiana, per exemple, s'observa ben sovint l'ombra del llegat crític noucentista que heretà, i de les preses de posició dels seus anys de formació, al cap i a la fi. I potser un dels casos en què això és més evident és arran d'una figura, sens dubte magnificada en el període modernista, i més encara en el Grup de Girona, respecte a la qual Pla marca distàncies de bon començament de manera ben significativa. Parlem, naturalment, de Gabriele D'Annunzio.

Els modernistes de Girona

Les reflexions de Pla sobre el grup de Girona són força extenses i, si més no, curioses. Al volum 32 de les *Obres Completes*, publicades per l'editorial Destino de Barcelona, Pla inclou un llarg capítol titulat *La Girona del meu temps i la d'avui*, on parla dels grups intel·lectuals de la ciutat en la seva etapa d'estudiant. Hi sovintegen, com era d'esperar, personatges com ara els Rahola, Romà Jori (que no era gironí, tot i que molt relacionat amb la ciutat), Prudenci Bertrana, els Montsalvatge, Miquel de Palol, Diego Ruiz (el director del Manicomí de Salt a la primera dècada del nostre segle), etc., noms barrejats tots ells amb impressions personals, records d'adolescència i comentaris literaris d'ordre divers. L'adscripció del grup queda prou clara en les paraules del mateix Pla:

«En les vel·leitats literàries i sobretot poètiques d'aquest grup de Girona és

Jospe Pla en els anys de joventut.

possible de trobar-hi, com a influència llunyana, la de Baudelaire; com a influència molt més pròxima, la de D'Annunzio i la coetània d'Eugeni D'Ors, naturalment». (ibídem, p. 553).

Sobre la influència del Pentarca potser hi hauria força a dir, però el cert és que Pla ens presenta els membres del grup de la següent manera:

«En realitat eren noucentistes, però noucentistes aclaparats pel pes de la Girona que tenien davant, que era provincialiana, levítica, botiguera i militar». (p. 553).

És a dir, com si l'etapa modernista a la ciutat fos tan sols producte d'una febre provincialiana i passatgera per les novetats foranes, assimilades esnobísticament, com un pas previ a la maduresa noucentista: maduresa en el gust i en programa estètic, és clar. I tot i que assenyala el mestratge de Baudelaire i de D'Annunzio en el grup, és ben cert que del primer en parlarà sempre com un gran poeta, mai afectat pel sentit del ridícul, mentre que en diverses ocasions anirem veient com la imatge de l'italià, en canvi, queda substancialment afectada per les seves opinions fortament reticents.

Val a dir que aquesta visió de l'ambient cultural de la Girona modernista, i dels dannunzians en particular, que trobem en Pla, recull el conjunt de les opinions sobre el decadentisme, en general, expressades per l'empordanès en altres moments, i molt especialment quan fa referència a l'escriptor italià de manera explícita, com un dels grans

noms, internacionalment parlant, d'aquest corrent. Així s'observa, per exemple, quan parla despectivament de certs refinaments de la vida quotidiana d'aleshores, d'aquells «espècimens de refinadassos i (...) virtuosos de pebeter i cama turca», dels quals D'Annunzio, que «s'ha convertit en el lloc geomètric del que el modernisme tingué de més mal gust, fou el seu exponent» (vol. 14 O.C., pàg. 709). Dins del mateix ordre de coses, constatem la desqualificació de la Venècia finisecular, que recull el cèlebre tòpic decadentista de la «ciutat morta» (aplicat també a Girona, per altra banda, a començament de segle). No serà certament aquella Venècia, sinó una altra ben diferent la que ell reivindicava: la Venècia higiènica i americanitzada del Lido i dels banys de mar i esports de tota mena, tan dispar respecte a la dels carnivals de Goldoni o la dels llibertins com Casanova, tant com diferent de la dels «romàntics de qualitat» –tal com ell els anomena, en al·lusió directa a Chateaubriand, Musset i Byron–, o de la decadentista de D'Annunzio, Maurice Barrès i fins i tot de Wagner. «Aquella febreta de Venècia», aquella prosa deliquescents, que «ha passat una mica de moda i es considera lleugerament antihigiènica», aquella Venècia d'altres temps, tan admirada pels membres del Grup de Girona, ja no interessa en absolut.

Una aprensíó no tan sols estètica

El repudiament de D'Annunzio és recurrent en Pla tot al llarg de la seva obra, i li serveix per a establir comparacions entre diferents escriptors italians de la seva època i definir-se alhora respecte a ells. De tal manera que la condemna de D'Annunzio, molt especialment com a prosista, implica una presa de posició personal, d'ordre estètic, en el Pla escriptor. Ara bé, el lector observa fàcilment que l'aprensíó per D'Annunzio no és tan sols d'ordre estètic en Pla, sinó que s'hi barreja una certa repugnància i antipatia o incomprensió visceral, la qual sorgeix no en menor mesura de la condemna per la seva derivació cap a la política i el seu filofeixisme final. Pla comença a parlar-nos de D'Annunzio, de fet, quan aquest ja no és tan sols un escriptor idolatrat a Itàlia, sinó un personatge rellevant en l'ordre polític i fins militar italià: és a dir, arran del seu primer viatge a Itàlia,

Sul vento di vittoria
che si leva dai fiumi della
libertà, non siamo venuti se non
per la gioia dell'arditezza, non sia-
mo venuti se non per la prova di
quel che potremo osare e fare quan-
do vorremo, nell'ora che sceglieremo.

Il rombo della giovane ala
italiana non somiglia a quello del bron-
zo funebre, nel cielo mattutino. Puntà
via la lieta audacia sorpende fra
Santo Stefano e il Graben una senten-
za non revocabile, o Viennesi.

Viva l'Italia!

* Nel cielo di Vienna: 9 agosto
1918.

Gabriele d'Annunzio

Missatge llançat sobre Viena des de l'esquadrilla "La Sereníssima",
comandada per D'Annunzio, el 9 d'agost de 1918.

un moment en què l'episodi de l'ocupació de Fiume per part de D'Annunzio i els seus homes després de la Gran Guerra, amb les conseqüències internacionals que això va comportar, encara són a la memòria de tothom; en una etapa, per altra banda, en què, amb l'ascens del Feixisme al poder, la figura política de D'Annunzio sorgeix com un precedent immediat de Mussolini. Aquest D'Annunzio home d'acció, el de «l'atzagaiada» de Fiume (vol. 13, O.C., pp. 245/6) i el dels primers temps del Feixisme, s'imposa a Pla per damunt del D'Annunzio escriptor, i s'afegeix a les seves opinions precedents, no precisament favorables, sobre els models literaris del modernisme literari que ell va conèixer. D'aquí les constants condemnes en Pla a la petulància i les fanfàrries del Feixisme, que ell assimila gairebé sempre a D'Annunzio (vol. 12, O.C., p. 126); la recurrent irrisió de l'episodi fiumà, del patriotisme i intervencionisme italians com a precursors (amb l'ajut econòmic dels francesos) del Feixisme: aquest D'Annunzio activista polític,

príncep grotesc de Montenevoso, líder polític de multituds que li recorda, en els seus comentaris, a Napoleó, és repudiat rotundament per Pla; el mateix Pla que confessa la seva incapacitat per a comprendre profundament la política, i diu que defuig sempre les aglomeracions humanes i els fenòmens d'adulació col·lectiva. De la mateixa manera, repudiarà aquella Europa titllada en les seves obres de «Cafarnaüm en deliri» que ha deixat la Guerra (vol. I, O.C., p. 511), o aquella «política que crida», i que és «política morta» que vaticina només un futur imminent de desastre amb el Feixisme (ibídem, pp. 415/6). De tal manera que la revisió de la figura de D'Annunzio podem afirmar que es fa en profunditat en Pla, a diferència del que constàvem en els seus immediats predecessors.

Amb tot, les seves opinions sobre D'Annunzio s'inscriuen gairebé sempre en un intent més general de comprensió de la literatura del nostre país veí. En aquest sentit, D'Annunzio es converteix en l'exemple contemporani d'un dels

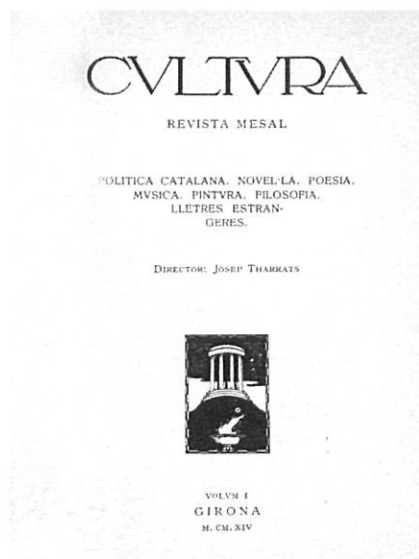
pols que dominen secularment, segons Pla, la producció literària italiana, dividida entre una línia barroca i una línia més austera i sòbria. Ja a *Cartes d'Itàlia* (vol. 13 de les O.C.) Pla defineix aquesta disjuntiva que impera en el gust i la praxi estètica italiana sobre la base de la condemna rotunda de l'operació endegada per D'Annunzio, que ell contraposa insistentment a un altre mestre contemporani molt apreciat per ell: Luigi Pirandello. La substitució de la força per la «ferocitat» i del sentiment pel «sentimentalisme» que Pla endevina en D'Annunzio, són simptomàtics d'un recargolament i d'un patetisme en el to que interpretarà segons els paràmetres morals: com l'absència de fronteres entre el bé i el mal, la fluctuació capriciosa entre la frivolitat i el fanatisme: una mostra, al seu parer, de la pervivència del Barroc en els nostres temps. I això perquè Pla hi observa la mateixa operació que al segle XVII, tot prenent d'inspirar-se en els clàssics, vehicula, en canvi, continguts ben diferents: la volubilitat, l'instint, la irracionalitat..., tendències, en fi, totes elles perniciososes, que Pla beslluma certament més en el dannunzianisme com a corrent no tan sols literari, que en D'Annunzio pròpiament: més arrelada, per tant, en els seus seguidors, fins i tot de l'àmbit català, que en el model originari, el qual és vist com un simple pretext per a l'eclosió d'aquesta «confluència de retòrica, d'amoralitat i de múltiples instints d'inferioritat» que caracteritza tot aquest corrent i n'és el seu principal motiu de blasme. En aquest dilema entre barroquisme i sobrietat formal, entre exhibicionisme i pudor de l'expressió –i és el mateix Pla qui ho suggereix a *Cartes d'Itàlia*–, entre patetisme i capteniment, considerarà D'Annunzio com un autor «pornogràfic» –igual que el sentimental De Amicis, per altra banda–, a l'altre extrem del contingut i sec en l'expressió, i tan admirat per ell, Luigi Pirandello.

És així com el criteri estètic s'acaba barrejant en Pla amb consideracions de caràcter ètic, tot donant lloc a una averció complexa que s'estén de l'escriptor italià als seus seguidors modernistes. D'Annunzio no tan sols és un decadent que escriu novel·les afectades i eròticament irrisòries (vol. 20 O.C., p. 355), amb una llibertat formal absoluta, certament «molt primmirades, però escanda-

loses» (vol. 37 O.C., p. 238), sinó que és un escriptor en prosa «d'escassa categoria», malgrat tot (vol. 35 O.C., p. 118), fins i tot «menyspreable», com tota la «literatura feixista» (vol. 36 O.C., p. 179): un individu, en fi, en qui conflueix la pitjor tradició italiana d'aquella literatura artitzada i formalista que ell abomina. No hem d'oblidar que quan Pla publica les seves obres completes, parla no tan sols des de l'admiració pel Pirandello narrador, sinó, sobretot, amb la perspectiva que li atorga el coneixement de la producció de la fase neorrealista italiana de la segona postguerra, una tendència literària que valora molt positivament com el millor que s'està fent en aquests moments (vol. 13 O.C., p. 58).

Certament és el Pla prosista qui parla en expressar-se d'aquesta manera, més des de la seva presa de posició particular que des de l'autoritat del crític, o de l'historiador de la literatura, com és natural: parla del que rebutja personalment, del que no li agrada, del que l'embafa. Així hem d'entendre les seves opinions sobre literatura italiana, molt personals i fins polèmiques –i és ell mateix qui ho confessa: pel que fa a la poesia, gairebé la desconeix, i les idees que en té són, fins i tot als seus ulls, «irrisòries»–, o el menyspreu del D'Annunzio novel·lista i la valoració positiva, en canvi, de la seva poesia –fou l'«últim gran poeta de la literatura italiana», per damunt d'Ungaretti, Montale, Quasimodo o Saba, segons afirma (vol. 35 O.C., p. 118)–. I, això, és clar, no sense una innegable repugnància per la seva facilitat per a escriure o «excessiu» talent, una mostra més del seu «impudor»: D'Annunzio fou un home que «escribí pocs versos, però que tingué una enorme facilitat per a fer-ne», sentenciarà (vol. 37 O.C., p. 172).

Les opinions de Pla en aquest aspecte no representen cap sorpresa ni novetat substancial. Són recurrents en l'àmbit català des dels mateixos inicis de la recepció de D'Annunzio a Catalunya, sempre criticat per formalista i amoralista, uns trets que, a cavall dels dos segles, el modernisme literari val a dir que farà seus i conrearà de molt diverses maneres. Però el cert és que a partir de la I Guerra Mundial, a grans trets, les crítiques i condemnes a D'Annunzio començaran a fer-se novament presents, i fins i tot freqüents, entre nosaltres. En aquest punt Pla, en expressar-se com ho

“Cultura”, la revista gironina de 1914, dirigida per Josep Tharrats, on fou reproduït el text de D'Annunzio “Els funerals de Richard Wagner”.

fa, no difereix d'altres escriptors noucentistes, començant pel mateix Eugeni D'Ors, qui, per cert, també s'ocupà, i força, en el seu *Glossari*, de l'escriptor italià, i que protagonitzà, per altra banda, junt amb Josep Tharrats, una picabaralla literària als Jocs Florals de Girona de l'any 1911, arran del seu discurs, de to innegablement decadent, sobre *Les Noces de Venècia i la Tardor*, en el qual el dannunzià Tharrats va veure un plagi evident de l'*Allegoria dell'Autunno*, inclosa en la novel·la *Il Fuoco* de D'Annunzio.

Però potser, més que no pas aquelles opinions per cert força gratuïtes sobre la poesia de D'Annunzio, tan admirada i imitada en el Grup de Girona, el que més se salva d'ell en Pla és la capacitat per a evocar el paisatge –igual que en Pierre Loti, per altra banda–: és a dir, aquesta contemplació de ben a prop del paisatge que més coneixes i estimes, que farà parlar a D'Annunzio, per exemple, del «verd» i «amarg» Adriàtic –que efectivament no és blau, tal com el tòpic indicaria– (vol. 37 O.C., p. 172 i p. 474), o bé dels «pini biondi», que Pla evoca tot admirant aquelles «rengleres de pins, tirades a cordill (...) a l'estiu rossos» dels voltants de Palafrugell (vol. 1 O.C., p. 351). És aquesta precisió en la descripció de la realitat més propera, fruit d'una observació directa, no mediatitzada per l'element literari, ni ofegada pel pes de la tradició poètica –allò que ell

anomena la línia barroca italiana, i que ben sovint no és més que el predomini absolut de la poderosa tradició poètica italiana– el que més li interessa.

Ara bé, la semblança més completa de D'Annunzio que podem trobar en Pla l'hem d'anar a buscar, precisament, al capítol que l'escriptor empordanès dedica a Luigi Pirandello dins el vol. 37 de les O.C., i precisament com a contrapunt al sicilià, en tots els aspectes, tant literaris com humans. D'Annunzio com a «personatge mític, un ídol fabulós del país» a la seva arribada a Itàlia a començaments dels '20; amb una facilitat excepcional per escriure versos; repugnant en la seva relació sentimental amb l'actriu Eleonora Duse; «una mica ofegat a Itàlia, excessivament esnob, refinat, insuportablement senyorial»; un dandy provincià, tanmateix, «italià de presència sensacional», que se'n va anar a fer carrera a París –ja se sap: «els francesos tenen una extraordinària capacitat per a la propaganda»–, per a menar-hi una «vida de gran senyor, absolutament ben vestit, present en tots els espectacles aristocràtics, mà foradat, mantenint-se sempre en l'actualitat permanent i sensacional». Aquest és el veritable origen de la seva fama arreu, també a Catalunya, entre els modernistes –uns altres provincians, segons ell– que tant es deixaren impressionar per la seva brillantor. D'Annunzio, primer poeta, després novel·lista i dramaturg, i més tard polític: líder intervencionista, declamador retòric, enardidor de multituds, pagat pels francesos en la I Guerra Mundial, grotesc a Fiume en l'ocupació, flamant Príncep de Montenevoso, elogiat pel primer Feixisme i després reclòs al Vittoriale, entre l'opulència i la fastuositat més absolutes: «una insòlita personalitat» (pp. 238/240).

Certament les opinions de Pla naixen, tal com diem, d'una animadversió visceral: és una qüestió de gust, de repugnància cap al personatge i tot el que representa, en l'ordre estètic, polític, i moral. Però el cert és que en expressar-se com ho fa arran de D'Annunzio, en revisar tan radicalment la seva figura, no podem oblidar que Pla liquida definitivament, per la via de la ridiculització, el Modernisme precedent i un dels seus màxims puntals a casa nostra.

Assumpta Camps és professora de literatura a la Universitat de Barcelona.